

Håkan Törnebohm

– Problemutveckling hos en forskare i vetenskapsteori

Carl Martin Allwood och Jan Bärmark

Introduktion

I SLUTET AV DECEMBER 1993 INTERVJUADE VI HÅKAN TÖRNEBOHM, PROFESSOR Emeritus i vetenskapsteori, vid två olika tillfällen. Vi var intresserade av de förhållanden som påverkat utvecklingen av Törnebohms egna frågeställningar och forskningsintressen. Tanken var också att få inblick i hur en forskare som själv professionellt ägnat sig åt vetenskapsstudier ser på problemframväxt i forskningen. Intervjun illustrerar hur intervjuformatet kan ge delvis annorlunda information jämfört med t ex forskares självbeskrivningar vad gäller problemframväxt. I intervjun växte bilden fram av en person med stor bredd och förmåga att integrera perspektiv. Det var med fascination vi följde hur Törnebohms olika intressestrådar vuxit fram över tid och hur han med jämna mellanrum har hjälpt dem att mötas. Vi har strukit mindre delar av våra samtal och i övrigt gjort en lätt redigering mestadels genom att ta bort onödiga mellanord och uppenbara redundanser.

Vad betyder vetenskapsteori

CMA: I skriften *Vad betyder vetenskapsteori* skildrar du framväxten och utvecklingen av dina forskningsproblem. Vi kan börja där, och tala om din intellektuella utveckling. Vad tyckte du var svårast att beskriva i din bok?
HT: Jag vet egentligen inte hur jag skall svara på det. När jag väl hade gestalten klar för mig, skrev jag den på rekordtid, en månad. Det är nästan rekord. Och varför det gick så fort, det berodde på att jag tyckte att det var angeläget att ge något slags besked till min efterträdare [på professuren]. Så att min

efterträdare skulle ha någon uppfattning om vad det var han skulle ta itu med. Det var tänkt att vara något slags testamente till min efterträdare. Jag tyckte att det var rätt naturligt att skriva ett sådant, eftersom jag hade en personlig professur, och nu skulle den bli ordinarie. Jag ville inte att det skulle bli någonting fullständigt annorlunda, vilket det hade blivit om någon av filosoferna som sökte professuren hade fått den. Det hade blivit en del av filosofin. Jag såg det som mest angeläget att det skulle vara en gren av vetenskapsstudier. Fast det kallades inte så på den tiden. Forskning om forskning. Det svåraste för mig var nog kontexten, forskning om forskning, för det var stora delar av det, bland annat forskningspsykologi, som jag hade en mycket ofullständig uppfattning om. Och relationen vetenskapsteori och filosofi, det var något som jag hela tiden befattade mig med. Just den frågan. Det var den röda tråden i mitt tänkande i vetenskapsteori. Jag såg våra grannskapsrelationer som lite problemartade. Särskilt i det sammanhanget, med filosofin, eftersom jag kunde förutse att filosofer skulle vilja ta hand om det här. Det är viktigt för ämnet vetenskapsteori att det finns en rätt intellektuell kontext.

Tidiga intellektuella erfarenheter

CMA: Om vi skulle börja tidigt. Vad intresserade dig mest i skolan?

HT: Ja, man kan säga att jag hade lärare i matematik som tog kål på mitt intresse för de ämnena. Och jag hade lärare i språk som jag tyckte var sympatiska. Det var ett skäl till varför jag tyckte att det var naturligt att gå över från realläroverk till latinläroverk. Och sedan fick jag som min lärare i latin, Wistrand, och i grekiska, Hagendal, som sedan blev professorer här. Det vill säga de mest fantastiska lärare man kan tänka sig. Och med sådana lärare blir man lätt fångad av ämnet. Vad jag tyckte var bra i de ämnena, var kombinationen språk, realia, samhällsförhållanden, litteratur och filosofi, allting. Det vill säga att man fick en överblick över kulturen, den antika kulturen. Det är någonting som jag tror har varit en röd tråd i allt vad jag gjort, det är önskan att få en överblick. Och jag tyckte att jag fick en överblick genom de ämnena.

JB: Varför skall man ha en överblick. Vad är det bra för?

HT: Det ger insikter.

JB: Varför skall man ha insikter då?

HT: Ja, det ger livet ett rikare innehåll. Men jag kan gå tillbaka ännu tidigare och det gäller filosofins plats hos mig. Jag var ungefär elva år när jag fick *Platon*

och vår Tid [av Hans Larsson] i min hand. Det var den första boken i filosofi som jag läste. Jag kanske var tolv år, ungefär. När jag läste den var det som en uppenbarelse. Och så säger jag, det här vill jag befatta mig med. Sedan hade Hans Larsson skrivit någonting om Kant och vår tid, och Spinoza och vår tid, men det gav inte lika mycket som Platon och vår tid. Hans Larsson betydde hemskt mycket. Kanske den första intellektuella inspirationskällan i mitt liv, som jag kan minnas i varje fall.

CMA: Var det dina föräldrar som gav dig den boken?

HT: Nej, de hade inget intresse av att jag skulle syssla med humaniora. Min pappa var civilingenjör och han hade nog helst sett att både min bror och jag skulle bli civilingenjörer. Gå i hans fotspår. Min bror gjorde det. Men jag ville inte det. Och en anledning till att jag inte ville det, är att om man är civilingenjör är man anställd och har chefer över sig som bestämmer vad man skall göra. Jag ville inte ha någon som gav mig order. Jag trivdes inte något vidare bra i det militära, under beredskapen. Där var det alltid någon som gav order om allt möjligt. Så det var nog en önskan om att ha ett yrke där man inte tog order. Och det var ett fritt yrke, eller ett akademiskt yrke. Det var nog hela vägen, någonting som jag såg framför mig. Jag kunde ha tänkt mig att jag skulle ha velat bli författare, för jag skrev ju två romaner i unga år, om pojkestreck och liknande. Inspirerad av Bill-böckerna. Men de böckerna har hamnat i elden. De är alltså uppbrända, manuskripten. Jag läste dem senare, och de var himla dåliga. Men de hjälpte mig lite grand till att få bra betyg på uppsatser. Och sedan att jag har fått en viss lätthet att skriva.

JB: Finns det drag hos din pappa, i hans tänkande, ingenjörstänkande, som du har kvar i ditt sätt att tänka?

HT: Min pappa? Han har väl närmast varit ett negativt ideal för mig. För han var en väldigt dålig människokännare. Inte minst när det gäller sina söner. Han var alltså utpräglad tekniker. Och jag tror att mitt intresse för Platon var att jag var intresserad av livsfrågor. Jag fick ett sådant intresse, bland annat genom att läsa Hans Larssons bok.

JB: Så filosofi och vetenskapsteori skall med andra ord ha en betydelse för livet? Yrkesliv, tankelivet som yrkesman och livet som privatperson, det är inte två helt olika saker, med andra ord?

HT: Nej, för mig har livsfrågorna hela tiden varit väsentliga. Och filosofi uppfattade jag på det grekiska sättet, som kärlek till visdom. Önskan om att bli vis har jag nog haft... Om det nu inte uppfattas som övermaga att säga att man önskar bli vis. Det har nog alltid varit en väsentlig fråga, vad visdom är för någonting.

Vetenskapsteori och filosofi

CMA: När började du se vetenskapsteori som skilt från filosofin?

HT: Det var väl delvis under inverkan av vissa stridigheter här, vid det här universitetet mellan filosofiska institutionen och oss. Jag tyckte att vi skulle få lugn och ro om vi fick en egen institution.

CMA: Jag tänkte närmare, när du i dina intressen började se att vetenskapsteori på något sätt skilde ut sig från filosofi?

HT: Jaha. Då kan jag väl säga att där har jag ju haft förmånen att ha haft Ernst Cassirer som lärare och Gunnar Aspelin, samtidigt. Och Aspelin skrev *Tänkelinjer och Trosformer* som var bara en ytterligare uppenbarelse för mig. Jag har ju redan nämnt Hans Larsson, och sedan Aspelins *Tänkelinjer och Trosformer*. Den gav en översikt över naturvetenskapernas och samhällsvetenskapernas historia och den filosofi som hörde ihop med dem. Och så gav den en överblick över trosformer. Jag var oerhört imponerad över att någon kunde greppa ett så stort område. Sedan fick jag Cassirer som var en mästare på just överblickar. Så jag läste Cassirers skrifter, *Das Erkenntnisproblem* och *Philosophie der Symbolischen Formen*. Och alla möjliga andra skrifter. Ty Cassirer betydde enormt mycket för mig. Och inte minst mötet med hans person. Vi var inte många som gick på Cassirers föreläsningar, en fyra, fem stycken. Han betydde ofantligt mycket. Jag brukar läsa Cassirers *Essay on Man* av och till. Den hör till följeslagarna, de böcker som man gärna läser om.

JB: Vad var det i hans person som var tilltalande?

HT: Ja, att han på något sätt förkroppsligade ett visdomsideal. Jag tyckte att han var en vis man. Alltså i sitt tänkande. Hur han var i sitt liv har jag ingen uppfattning om, för jag var inte delaktig av hans liv. En gång var vi hemma hos honom på ett postseminarium, men han hade en viss distans. Det är väl den tyska akademiska miljön att det är en distans mellan professorn och studenterna. Särskilt unga studenter, som vi ju var. Han hade ingen lärarplikt, så det var inga examina eller så. Utan han föreläste för vem som ville komma.

JB: Om vad?

HT: Han föreläste bland annat över Platon, *Republiken*. Och då hade han den grekiska texten framför. Då och då kastade han en blick på en sida och sedan översättning direkt till tyska. Han föreläste på tyska. Och han behövde aldrig titta på en bok av Kant, han föreläste också över Kant, han hade hela Kant i huvudet. Och över huvudtaget hade han ett otroligt minne. Han kunde se en sida och så hade han det i sitt minne. Jag tror att han var eidetiker. Han läste

oerhört snabbt, och sedan kom han ihåg vad han hade läst. Jag tror att det gjorde det möjligt att snabbt sätta ihop sådana översikter. Till och med att han jämför svenska och kinesiska i en av sina skrifter.

JB: På vilket sätt påminner de om, eller skiljer sig från varandra, Gunnar Aspelin och Cassirer?

HT: Ja, om man vågar säga så, var Aspelin mera mänsklig. Cassirer var ju så att säga på en piedestal. Och Aspelin satte man inte på en piedestal, utan honom hade man en mera horisontell relation till. Det gick inte att ha en horisontell relation till Cassirer. Jag har nog aldrig träffat en person som gjort ett sådant vördnadsbjudande intryck på mig som Cassirer.

JB: Redan när du träffade dessa två fanns väl ett uppvaknande intresse för att vetenskapsteorin är skild från den filosofi som fanns då och som finns nu i Sverige, både i mötet med Cassirer och i mötet med Aspelin?

HT: De sammanhangen är klara för mig. Min uppfattning om vad filosofi var för någonting stämde illa överens med hur filosofin blev i Sverige. Alltså den analytiska filosofin med tonvikten lagd på formell logik. Den började tränga in. Så det var ju antitesen till vad jag uppfattade som vad filosofin är och bör vara. Jag kände mig väldigt alienerad från den analytiska filosofin. Enormt alienerad. Jag hade den enorma turen att ha Aspelin och Cassirer och att jag blivit intresserad av att läsa klassiska språk, för jag läser ju latin och har betyg i det också, och började läsa grekiska här också. Men så kom kriget, och jag hade tänkt mig att jag skulle specialisera mig på de grekiska filosoferna. Då behövde jag kunna språket. Och sedan läste jag Platons dialoger, ett par stycken, på grekiska. Och Ciceros filosofiska skrifter läste jag på latin. Sedan läste jag Cartesius och Spinoza och Leibnitz på latin. Så jag utnyttjade de klassiska språken för att kunna läsa originaltexter. Men den analytiska filosofin började så småningom komma in. Uppsalaskolan, Phalén och Hägerström. Cassirer hade en känsla av att det var en kall vind som blåste så han skrev en bok om Hägerström för att ta ställning till dennes filosofi. Men kriget hade börjat och jag låg inkallad tre år, så jag var borta från den akademiska världen av och till. Så jag slapp ifrån det där kraftiga mötet med analytisk filosofi.

Hermods och kanoner

JB: Läste du först i Göteborg, och sedan i Lund?

HT: Nej. Stockholm, Uppsala. Jag kom tillbaka till Göteborg. Jo, anledningen till att jag for till Stockholm, det var att det inte fanns undervisning i fysik och matematik i Göteborg. Det var en högskola på den tiden. Det var bara humanistisk fakultet och så var det två naturvetenskapliga, oceanografi och botanik. Men de hade inte fysik och matematik. Och jag ville läsa matematik. Fick en viss kurs då av Aspelin innan jag blev inkallad. Jag var ganska tidigt färdig med min fil kand. Jag var inte myndig, men fil kand.

CMA: Var du tjugo?

HT: Ja, jag var väl tjugo år. Och så gick jag en lic-kurs, men i det militära kunde man inte läsa in en lic-kurs så jag tänkte att jag skulle läsa in logiken som ju tillhörde lic-kursen. Det är ju en fullständigt främmande disciplin när man är helklassiker. Jag tänkte att jag tar väl några Hermods-brev i matematik. Och så tog jag och beställde Hermods-brev i matematik och det tyckte jag var ett väldigt roligt ämne. Jag tyckte det var roligare än latin och grekiska och jag hade betydligt lättare för det än för språk. Det var så annorlunda mot den verklighet som jag levde i, som jag vantrivdes tämligen mycket med, allsidigt och mångsidigt. Och sedan hade jag en liten tur, nämligen att jag var på granatkastarkompani i det militära. Det är inte oväsentligt. Då fick man ju lära sighur man beräknar elevation. Hur man ställer in pjäsen med andra ord. Men teorin bakom detta behärskade inte vår löjtnant. Han hade bara tumregler. Men jag kunde använda lite matematik för att räkna ut teorin bakom och sedan när han föreläste om hur man skulle göra eldledning, så sade jag "Det stämmer inte, det stämmer inte med teorin". Och så gjorde jag en pedagogisk presentation av teorin. Sedan blev han väldigt imponerad av mig, så jag slapp en del obehag. Det var alltså vad jag vann med matematik.

Sedan när jag kommit ur lumpen... Man hade tre månader som man inte var inkallad, och jag skulle läsa matte och då for jag till Stockholm. Efter tre månader blev jag inkallad igen och jag tyckte att det var ganska tråkigt att vara student i Stockholm. Det är lite ödsligt, och då var det speciellt ödsligt. Jag bodde långt bort igenom och högskolan var enda kontakten med studenter. Så jag flyttade över till Uppsala. Där stannade jag. Jag läste en kurs till i matematik och så tyckte jag att när jag ändå är på gång så läser jag in fysik också. Jag hade börjat att ta fysik på Hermods. Men problemet var att man inte kunde experimentera med de där breven. Så jag bara såg hur apparaterna såg ut och hur experimenten gjordes. Jag fick ett slags prov på läroverket i experimentell fysik. Det klarade jag dåligt. Men jag fick i alla fall godkänt på

det, om än svagt. Sedan läste jag först teoretisk fysik och sedan experimentell fysik. Jag blev så oerhört intresserad av teoretisk fysik att jag funderade på att slå om och ägna mig om teoretisk fysik. Då blev ju problemet vad jag skulle göra med den investering på åtskilliga år i filosofi och humaniora som jag hade. Skulle jag bara fimpa dem och gå över till någonting helt annat? Det kändes inte riktigt. Och då blev frågan, kan man inte kombinera? Och så blev det. Jag skrev *Fysik och filosofi*, en bok som faktisk uppskattades. Även Hempel beundrade den.

CMA: Hur hade Hempel kunnat läsa den?

HT: Han kunde nog skandinaviska språk. Det är inte så konstigt. Han var väl från Tyskland antar jag, han hade ett sådant namn. Hur som helst, det var ett par år som jag funderade på om jag skulle sadla om och bli teoretisk fysiker. Och då tyckte jag, att jag skulle syssla med den teoretiska fysik som är närmast filosofin, och det var relativitetsteorin. Den intresserar ju filosofer väl så mycket som fysiker. Faktiskt mer filosofer än fysiker skulle jag vilja säga. Och en av dem som skrivit om relativitetsteorin är ingen mindre än Cassirer. Och hans bok om relativitetsteorin har ett förord av Einstein som är mycket uppskattande. Nu brukar ju förord vara uppskattande. Men det att han skrev ett förord, det gör att han uppskattar den. Bland de analytiska filosoferna, inom citationstecken, låg mina intressen närmast Hans Reichenbach. Han hade ju också kombinerat fysik med filosofi, för han var docent i fysik vid en teknisk högskola, och filosof. Och han skrev fina saker om relativitetsteorin, ja huvudsakligen om rums- och tidsbegreppen.

Besök hos Reichenbach i USA

JB: Bestämde du dig för att åka till Amerika, för Reichenbach hade väl flyttat dit?

HT: Ja, det stämmer. Dessförinnan var jag assistent på Chalmers, i matte, i ett år. Och övade på sådana problem som de fick på provräkningar, att lösa sådana problem, och det var ganska viktigt för att överkomma en viss skygghet som jag hade. Jag tyckte att det skulle vara för svårt att skriva om relativitetsteorin. Det hade jag nog inte vågat om jag inte hade tyckt att jag behärskade matematiken någorlunda väl. Sedan blev det så att jag inte kunde få någon handledning av någon filosof, om relativitetsteorin, i Sverige. Det fanns ingen, i närheten, som skulle kunnat göra det. Och Reichenbach råkade vara i Amerika, i Los Angeles. Så jag sökte ett Amerika-stipendium för att resa till Amerika och handledas av Reichenbach. Vilket jag gjorde.

CMA: Hur länge var du där?

HT: Ett år.

JB: Reichenbach var ytterligare en annan person än de här Aspelin och Cassirer?

HT: Han är en av de personer som gör sig bäst i skrift.

CMA: Jaha. Så var han inte så trevlig, eller?

HT: Nja, han var inte på något sätt otrevlig, men han var dålig som seminarieledare. Och Aspelin var en fantastisk seminarieledare. Alltså, hans sätt att leda seminarier, Reichenbach, det var att han utgick från en bok som han höll på att skriva, om probability och så ville han att seminariet skulle kommentera saker som han skrev, som sedan kom ut i en bok. Han ville med andra ord använda oss som en slags sparringpartner. Detta hade ingenting med relativitetsteorin att göra, och jag blev djupt besviken. Jag fick ingen som helst handledning av honom. Dessutom råkade jag hamna på fel universitet, som sedan visade sig vara rätt. Det var USC, University of Southern California. Det var en väldigt bra miljö, fast inte för relativitetsteorin. Jag fick inte någon egentlig handledning i Amerika om relativitetsteorin. Men i övrigt fick jag ut ganska mycket av det året.

CMA: Den här lic-avhandlingen som du började läsa matte för att förbereda dig för, var det i filosofi det?

HT: Nej, jag skrev en lic-avhandling om några av begreppen i den klassiska mekaniken. Det var begrepp som massa, kraft och sådant där. Motivet för att läsa matte på Hermods var att jag skulle kunna sätta mig in i logiken som var en del av lic-kursen. Jag hade tänkt att lica i filosofi och jag hade tänkt, faktiskt att lica över Hobbes. Jag skrev en trebetygsuppsats om Hobbes, och jag hade tänkt att lica om Hobbes också.

Studier av Hobbes

CMA: Hur kom du in på Hobbes?

HT: Ja, det berodde egentligen på att han skrev så vacker latin. Och jag tyckte om hans språk. Enkelt och klart. Sedan tyckte jag också om hans följdriktighet. Det var en god gestalt i hans filosofi. Men det är klart att hans statslära är ju rätt motbjudande. Lindrigt sagt.

CMA: Men det kanske var en attraktion också, att argumentera emot det.

HT: Nej, det är egentligen detta att han hade ett fysikalistiskt vetenskapsideal. Att kalla det mekanistiskt är kanske bättre än fysikalistiskt, att mekaniken var det mest vetenskapliga som fanns. Om man skall göra något vetenskapligt på något annat område så skall man göra det så likt mekanik som möjligt. Och då blir det alltså en mekanik för samhällslivet. Mekanik för själslivet och mekanik för världen utanför oss. Han hade en mekanistisk metafysik och den här mekanistiska världsbilden har fördelen av att vara klar och enkel. Och grovt förenklande. Så att det är en bra demonstration som man kan använda och argumentera emot fysikalism och man kan också säga att han är ett utmärkt slagträ emot de logiska empiristerna, deras enhetsvetenskaps-ideal. Han hyllade på sätt och vis idén om en enhetsvetenskap, Hobbes.

CMA: Du hade redan då vissa sympatier och de låg snarast åt det icke-mekanistiska hållet?

HT: Ja, jag var väl idealist från början. Platon betydde mycket för mig. Och Cassirer föreläste om Platon. Och jag läste som sagt Platon i original. Om man läser honom i original får man tugga i sig det hela ordentligt. Det går inte att bara svepa över sidorna utan man får ta små bitar. Och det gjorde att idén om att fysik eller mekanik skulle vara ett ideal för vetenskaperna i stort tedde sig väldigt främmande, vilket förstärktes av att Hobbes demonstrerade mycket värtaligt vilka effekter det får om man driver det idealet.

CMA: Det här är ämnesmässiga sammanhang som vi pratar om nu. Om man försöker se din utveckling mera externalistiskt. Vad kan du då se för källor till hur din utveckling har varit?

HT: Man kan väl säga att varför jag kom till Khartoum... Skall vi hoppa dit med en gång?

Uppsalatiden

JB: Innan dess, den intellektuella miljön... Då hade du väl lärt känna både Thorild Dahlquist, och Erik Götlind förstås, eftersom Erik Götlind var ju andre opponent på din doktorsavhandling?

HT: Alltså Thorild var en av dem som lyssnade på Cassirer. Thorild och jag gick på Cassirers föreläsningar. Vi blev mycket goda vänner under hans Göteborgstid och vi diskuterade Cassirer med varandra och även annan filosofi. Han var djupt imponerad av Cassirer, Thorild. Och han är den mest filosofiska svensk jag känner. Uppsalas Sokrates. Jag tycker han förtjänar det. Även kanske negativt, för han skriver väldigt litet. Men det finns också

positiva likheter mellan Thorild och Sokrates. Sedan Götlind. Götlind läste matematik i Uppsala samtidigt som jag. Vi var kurskamrater i matematik. Och han var före mig. Han kom så långt att han licade i matematik, det kanske ni inte känner till. Och han var lite grand av ett smågeni, i den gruppen som läste matematik. Så han imponerade ganska ordentligt. Sedan hade han ett litet manér, som smått geniala matematiker brukar ha. Nämligen, slänga kritan när han skrivit något på tavlan. Matematiker slänger kritan, och det gjorde han. Så jag lärde känna honom som kritslängare. Han kände Thorild och sedan blev han intresserad av filosofi och fysik. Jag var ju den enda i den gruppen som kom ifrån det hållet. Jag hade en väldig fördel av att vara tränad i filosofi, att det som de andra tyckte var svårt tyckte jag var lätt. Att lära mig matematiska teorier och sådant, hur de är uppbyggda. Lösa problem var ju en sak som jag inte hade samma ögon för som de andra. Det fick jag ju sedan. Götlind och jag pratade gärna filosofi med varandra och Götlind blev mer och mer intresserad av filosofi. Sedan gick han så småningom, under inverkan av Thorild och eventuellt av mig, över till att bli filosof. Och sedan tror jag att det som kanske drev honom mest, var det som var den gemensamma nämnaren hos honom, nämligen estetiken. Det finns mycket estetik i matematik. The gentle art of mathematics. Och det finns väldigt mycket... ja, estetik i filosofin. Estetiken är ju en gren av filosofin, kan man säga, i vid mening. Så jag tror att han var mest estetiker, på den tiden. Att han sedan kommit att satsa på själen, det blev ett senare stadium. Och det har inte med mig att göra.

CMA: Påverkade han dig?

HT: Ja, det var väl inte så mycket. För jag hade ju kommit längre än han, i filosofin. Han hade kommit längre än jag i matematik. Men det var ju inte matematik som vi pratade om, utan det var filosofi. Jag hade lite svårt för att se att den matematik som han sysslade med hade med filosofi att göra. Och det ansåg han nog själv, för han övergav ju matematiken så mycket att man kan säga att han vände ryggen till det. Helomvändning.

CMA: Vilken påverkan hade Thorild på dig?

HT: Vad skall man säga? Jag tror att han befäste mig i min beundran för Cassirer. Det var Cassirer som var det gemensamma. Vi pratade om Cassirer. Inte om Cassirer som person, men Cassirers filosofi.

Khartoum

JB: Skall vi gå lite framåt i tiden. Khartoum. Var det 1957?

HT: Ja, 1957. Varför jag kom till Khartoum? Det finns en negativ och flera positiva orsaker. En negativ var att jag tyckte att det filosofiska klimatet var bistert. Inte bistert, men gråtrist i Sverige. Den analytiska filosofin hade kommit in med kraft, och det var formell logik, tillämpad och ren. Och jag tyckte de sysslade med små ynkliga pytte-problem. Jag tyckte filosofin var dötrist. Alltså den typen av filosofi som hade trängt in. Moore, till exempel, är ju en morian i någon mening. Jag menar, en ganska trist sorts filosofi sysslade han med. Hade inte jag investerat så mycket i filosofin, så hade jag övergett ämnet och gått över till teoretisk fysik. Det var ett skäl till att jag inte stannade, inte ville vara i Sverige. Jag tyckte att skall jag vara filosof kan jag inte vara det i Sverige. Så kan man uttrycka det. Men Wedberg gillade jag, och han gillade mig så mycket att jag blev tf för honom vid två tillfällen, två hela terminer. Jag var tf i Stockholm. Så det var inte det att jag inte var väl sedd, men jag tyckte inte om menyn. Och sedan, det andra skälet var att jag såg *Afrikas Lejon* av Disney, på film. Och sedan så var det Gunnar Heckscher som jag hade träffat i något sammanhang som jag har glömt av nu. Han nämnde att man nu skulle börja rekrytera akademiker till nya afrikanska universitet. Och då ville de gärna ha akademiker som inte kom från kolonial-makten. Han var chef för Svenska institutet, och han skickade en annons om en professur i filosofi i Khartoum. Och jag spetsade öronen. Det lät intressant, det finns lejon i Sudan, och jag skulle också få i uppdrag att införa filosofin i Khartoum. Det var enormt intressant, att jag skulle få totalt fria händer med filosofin i en helt främmande kultur. Det var svårt att inte falla för den frestelsen.

CMA: Hur lång tid var anställningskontraktet på?

HT: Jag fick ett femårskontrakt, och jag förnyade det, när fem hade gått. Men meningen var inte att vi skulle stanna permanent, utan meningen var att vi skulle utbilda någon efterträdare. Det vill säga en sudanesisk efterträdare, men det skulle ju kunna ta lång tid innan det blev någon sudanesisk efterträdare. Så det innebar att man kanske skulle ha kunnat stannat i Sudan. Men jag hade inte någon tanke på att stanna där för gott. Det hade jag ju inte. Men jag hade å andra sidan inte den idén att det är bara ett stadium i en akademisk karriär, och sedan går man och tittar på annonser för att komma någon annanstans så fort som möjligt. Utan jag tyckte att det var en vision att komma dit, på många sätt och vis. Och en av de saker som var viktiga var frågan, vad betyder filosofi? Det är en fråga som jag ställer mig hela tiden. Vad

betyder filosofi? Inte vad är det, utan vad betyder det? Och vad kan det betyda i Sudan? Det är en viktig fråga. Och vad betyder det i Sverige? Här betyder det ingenting, tyckte jag. Och i Sudan skulle det betyda någonting. Så att jag såg det som en uppgift att undervisa filosofi som kunde betyda någonting, eller se till att undervisningen kunde betyda någonting för dem. I Sudan.

JB: Mötet med den andra kulturen måste ju ha...

HT: Detta var ju någonting helt nytt för mig. Och det var temat kulturmöten. Temat kulturmöten återkommer i det som jag skrivit. Jag är intresserad av kunskapsantropologi, och socialantropologiska fältstudier i forskningssektorn, det föll sig väldigt naturligt. Om man är intresserad av möten med främmande kulturer, att försöka förstå människor som tänker på annat sätt än man själv är van att tänka på. Och värderar på ett annat sätt än man själv värderar på. Det är väldigt spännande att ha dem in på sig som elever, och även kolleger. Sådana som är helt annorlunda. Det är en helt fantastiskt upplevelse.

CMA: Vad hade du för förväntningar när du åkte dit? Innan du bestämde dig för att säga ja?

HT: Det tog en halvtimme att bestämma mig. Det enda problemet, det tog så lång tid att övertyga Siv, min fru. Som tyvärr har gått bort nu. Det tog en halvtimme, och det var att läsa ett uppslagsverk om Engelsk-Egyptiska Sudan, som det stod i ett gammalt uppslagsverk. Så bestämde vi oss.

JB: När du kom hem sedan... Eller kände du Izekowitz redan innan Sudanvistelsen?

HT: Ja. Izekowitz kom in på ett egendomligt sätt i sammanhanget. Det var så att jag var ju väldigt intresserad av främmande kulturer och det har med klassiska språk att göra. Alltså, där möter man ju en främmande kultur, där man tycker att kulturen är annorlunda än vår kultur. Även om det finns mycket gemensamt, så finns det också mycket som skiljer. Så att intresset för främmande kulturer gjorde att socialantropologi verkade vara spännande. Därför gick jag på hans seminarier. För han var då museichef. Då råkade han hålla en seminarieserie om afrikanska stammar. Och han råkade komma in på stammarna i Sudan. Nuer och Dinka och Shilluck och alltihopa. Föga anade jag att jag skulle ha studenter från samtliga dessa stammar, plus en hel del studenter från andra delar av landet. Särskilt den arabiska, norra delen. Det var både intellektuellt, om man säger tankemässigt, hos Izekowitz, och sedan i realiteten i Sudan, så blev kulturmötet väldigt centralt och viktigt.

Problem med hornhinnan

CMA: Du har en väldig bredd, och så beskriver du att din pappa var civilingenjör och hemmet kanske måste ha präglats av det på något sätt, men ändå har du den öppenheten i dig. Fanns det andra bakgrundsfaktorer där?

HT: [Jag hade problem med hornhinnan när jag var liten men den] växte när jag blev lite äldre. När den växte ut så kunde jag se bättre och bättre. Och då när jag kunde använda ögonen var böcker någonting fantastiskt. Att kunna läsa. Och det gjorde att jag tyckte mycket bättre om att läsa, än om någonting annat.

CMA: Hur gammal var du när det här hände?

HT: Nio år. Det var när jag började kunna läsa som jag kunde läsa Hans Larsson och Platon. Och, man blir lite allvarligare, när man har varit med om just den krisen. I den åldern. Sedan fick jag inte läsa, för jag fick inte anstränga ögonen. Och för att jag inte skulle tappa år i skolan, så var det en pojke, en gymnasist på realläroverket som kom och undervisade mig. Han blev sedan professor på Chalmers, och vi träffas ibland. Han säger att jag är hans första elev. Detta har väl kanske med mitt intresse för läsning att göra. En viss läggning åt det hållet.

JB: Kanske en viss oppositionslust också? Om din pappa inte var lika öppen och odogmatisk så kanske det var en opposition mot hans tänkande också?

HT: Ja... Det är väl inte svårt för mig att konstatera att jag hade problem med relationen... men det var det ju många som hade med honom. För han var en ovanligt dålig människokännare. Han var direktör på SKF, han var en mycket skicklig tekniker. De hittade på någonting som kallades tekniska direktionsbyrå. Han satt och gjorde uppfinningar, och så hade han en sekreterare och en assistent. Det var alla som han hade befäl över. Han kunde inte ha befäl över personer.

Det konkreta och det abstrakta

JB: Om vi går tillbaka till ett tidigare tema. Ditt sätt att utvecklas och tänka... Å ena sidan har vi det humanistiska sättet att tänka som går tillbaka till latin, och å andra sidan det naturvetenskapliga intresset för enhetsvetenskapen och ett intresse för formler. När du talar personligen så kan du ha ett mycket konkret och sinnligt språk. Väldigt påtagligt. Men när du

skriver i rapporter blir det så allmänt ibland att jag inte känner någon kontakt med den verklighet du talar om. Är det någon slags motsättning mellan att vara så allmän som möjligt, å ena sidan, konkreta insikter, visdom, humaniora. Å andra sidan detta väldigt formelmässiga.

HT: Tankestilen kan jag kalla det för. Eller skrivstilen. Det är nog både tanke- och skrivstil, för jag skriver som jag tänker. Men när jag pratar försöker jag förmedla tankar. När jag skriver försöker jag forma dem. Och det är medvetet. Vad gäller mitt sätt att tänka kan man säga att jag har en medveten mönstersökande strategi. Det har att göra med att jag ställde frågan, i samband med att jag skrev min doktorsavhandling om relativitetsteorin. Jag hade dels ett vidare intresse som man kan kalla nomotetiskt, och sedan ett annat som jag kallar ideografiskt. Det nomotetiska gällde, hur ser den teori som jag söker ut? Hur bildas en teori? Det ideografiska, hur ser just denna speciella teori, Einsteins teori, ut? Och det skulle finnas ett sammanhang. Då frågar jag, hur kommer det sig att teorier i fysiken har sådan vidd. Hur är det möjligt att fånga in så väldigt mycket i en teori, som man kan göra i fysiken. Och vad är hemligheten med Einsteins sätt att tänka? Frågan är hur kommer det sig att fysiker är så väldigt framgångsrika i sitt teoretiska arbete, jämfört med många andra, t ex jämfört med samhällsvetare, nationalekonomer. Jag tog nationalekonomin efter som den ligger nära fysiken i och med att den är matematiserad. Och humaniora som inte alls är matematiserade. Och då uppstår frågan, kan man finna någon slags hemlighet i sättet som teoretiska fysiker arbetar på, som man sedan kan tillämpa på helt andra områden?

CMA: Typ, humaniora?

HT: Ja, inte direkt på humaniora, men vi kan säga på sådant som jag skriver om. Nu skriver jag om vård, det har ju med relationer mellan människor att göra. Kan man beskriva sådana här saker, eller presentera tankar om detta på ett sätt som liknar det sätt på vilket fysikerna gör det inom sitt område? Då har jag kallat dem mönstersökande strategier. Alltså att man söker ett mönster som man försöker att tillämpa på andra områden.

CMA: Det låter mer nomotetiskt än ideografiskt på något sätt?

HT: Ja, visst är det nomotetiskt. Det är medvetet väldigt nomotetiskt. Det finns en skrift i vår serie som heter *Bird in Talks* som jag skulle vilja rekommendera. "On philosophy of development." Där talar Tore [Nordens-tam], Ibrahim Ahmed Omer och jag om utvecklingsfilosofi i Sudan. Tore presenterar sin tankestrategi och jag presenterar min och de står emot varandra. Och sedan har vi Ibrahim Ahmed Omer som förmedlare. Sudan uppfattade jag på den tiden som ett utvecklingsbart område...

JB: Men om jag tar ytterligare ett exempel. Du skriver om Newton och Einstein, men väljer sedan att döpa om dem, för att slippa det empiriska arbetet, eller är det för att det är roligare att tala teoretiskt. För om man skulle gå seriöst till situationen så skulle det kräva vetenskapshistoria.

HT: Fallstudierna är ett slags empiri. Och det är den typ av empiri som jag föreställer mig passar i vetenskapsteorin, nämligen, vi bör göra fallstudier. Och på andra områden passar det också med fallstudier, till exempel inom vårdvetenskapen. Göra fallstudier på vårdpraktik, och det gjorde ju också, vad heter han, Freud. Där finns ju också sådana där berättade patientfall.

JB: Finns det inte en viss fara när du gör sådana här modeller att det blir ett slags ideella modeller istället för att vara faktiska fallstudier?

HT: De är idealiserade, ja. Överförenklade, ja. Det är själva kriteriet. De skall alltså kunna få fram vad som kan vara typiskt, karakteristiskt. Särpräglat. Gärna genom att vara överdrivna åt rätt håll.

CMA: Lite väsensskådande, på något sätt?

HT: Det är väl lite grand det här att man gör... modeller över verkligheten som är enklare än verkligheten. Man förenklar bland annat genom att ta bort oväsentligheter och framhäva vad man uppfattar som det väsentliga. Och väsensskådan det är väl att skåda det väsentliga? Det är ett särskilt sinne för vad som kan vara väsentligt, och det som kan vara väsentligt är det som är teoretiskt så att säga fruktbart att ta in.

CMA: Det här idéhistoriska, om man talar om empirism och rationalism, hur skulle du själv karaktärisera din inställning där?

HT: Då det gäller, du menar filosofisk rationalism?

CMA: Ja, kunskapsteoretisk.

HT: Kunskapsteoretisk. Förnuft och sinnen då. Jag vill nog säga att jag inte är sensualist. Jag vill använda uttrycket sensualism, det vill säga lita för mycket på sinnen. Jag är nog inte sensualist. Jag skulle nog aldrig komma på den tron att kunskaperna fås genom sinnen, utan jag tror att det är ett slags interaktion mellan att göra *posits* som man kallar det, ansatser, och pröva ansatserna. Detta att pröva ansatser.

Uppdraget i Sudan och kollokvierna

JB: Man kan säga att du tydligen står mycket närmare en vetenskapsteoretiker som Bunge, än Kuhn, trots att ni båda har sysslat med paradigmbegreppet. Men Kuhn förenar så mycket av både teori och empiri, därför att han tar det historiska på så stort allvar. *Hans The Structure...* är ju väldigt mycket konkreta historiska berättelser. Den intellektuella miljön, vad den har betytt... Detta med kollokvier, och möten med andra forskare, tvärvetenskapliga.

HT: Du det där är en väldigt väsentlig poäng. Det har med Khartoum att göra, det finns ett klart samband där. Jag såg det som ett kulturmöte, när jag hade ett möte med forskare inom andra fält, och jag upplevde det som ungefär lika spännande att möta ekonomer... Det var innan du kom, så hade vi kollokvier med nationalekonomer, och sedan blev det företagsekonomer. Då hade du kommit hit...

CMA: Hade du i det sammanhanget med dig den här bilden från Sudan, alltså en främmande grupp som kom in här som man försökte relatera sig till?

HT: Jag intresserade mig för hur mina sudanesiska studenter tänkte. Det gjorde jag ganska medvetet, fast jag kunde inte beskriva hur de tänkte. Men jag hade på känn hur de tänkte. De fick ju skriva essäer för mig, och jag läste essäerna, men jag hade inte nyckeln till att tolka deras sätt att tänka. Jag kunde bara konstatera att det skilde sig från vårt sätt att tänka. Ganska mycket. Men det gjorde jag mera instrumentellt, för att, hur skall jag kunna förmedla vårt vetenskapliga sätt att tänka till de som är helt främmande för det här sättet att tänka? Då måste jag veta, hur tänker de? Hur skall man komma över hindret. Hur skall man bryta motståndet. Det var fel sätt egentligen, att se på en annan kultur, att titta på dem för att krossa dem.

CMA: Ja, men det var så du tänkte då?

HT: Nej, jag tänkte inte medvetet så, utan jag gjorde det. Och jag beklagar att jag gjorde det, i skriften. Men vilka effekterna var av att jag gjorde detta aningslöst, det är svårt att säga. Om vi nu tar kollokvierna, för att svara på den frågan. Det var väl två orsaker till kollokvierna. Det första var att eftersom jag nu hade fått den här professuren, och skulle göra någonting av den så var det ju klart att vi skulle ge service. Och då är frågan, vad för slags service... Vad väntas det av oss? Vilka behov skall vi tillgodose? Vi skall bygga upp en potential för att kunna tillgodose de behoven, som vi tror att andra har.

CMA: Det här med att ge service, det är ju många ämnesföreträdare som inte har det perspektivet, utan de gräver ner sig i sina problem. Men du har det perspektivet att ge service. Hur kommer det sig?

HT: Det har ett samband med Sudan-perioden, för att där var det självklart att man skulle ge service. Det hade varit fullständigt orimligt att ta på sig det uppdraget, utan att vilja ge service, speciellt som jag var först på scenen i hela det tropiska Afrika, som är ett ganska stort område. Där var jag den första filosofi-professorn. Och det var ju att införa ett nytt kulturelement i den kultur man hade. Det var alltså någonting som jag tillämpade här också, fast på ett annat sätt. Det var en annan slags service, som vi skulle ge, än den jag gav i Sudan.

CMA: Man kan säga att det var lite missionerande i Sudan, då?

HT: Det var att införa västerländskt tänkande i en kultur där västerländskt tänkande var ganska främmande.

CMA: Fanns det något missionerande även här i Göteborg?

HT: Ja, det vill jag inte kalla det för, utan det skulle väl mera vara att det kunde finnas vissa behov hos forskare som vi skulle kunna tillgodose, men det var inte så himla lätt att ta reda på vilka behov vi skulle kunna tillgodose. Och för att kunna få reda på vad de egentligen skulle behöva, och vad de skulle kunna få, så var kollokvierna den enda metoden. Det var alltså att ta reda på vad som är värt att veta, och sedan så se till att de skall få veta det som är värt att veta. Det var det som var grundtanken.

CMA: I Sudan hade du med dig ett budskap, det låter inte som om du hade det i Göteborg?

HT: Nej, det hade jag definitivt inte. Jag var väldigt sökande. Hela tiden är jag fortfarande väldigt sökande. I Sudan var det ju vetenskapligt, logiskt, rationellt tänkande som kommer till uttryck i bland annat västerländsk filosofi. Eller som västerländsk filosofi representerar. Naturligtvis inte all västerländsk filosofi, men viss västerländsk filosofi som jag varit i kontakt med. Men här var det ju inte så att man kom som missionär med ett budskap, det var en annan relation. Att varför skulle man göra mig till professor i vetenskapsteori om man inte ville ha någonting ut av mig. Och vad var det jag skulle kunna ge? Den frågan handlar boken, *Vad Betyder Vetenskapsteori?* om.

CMA: I Sudan, när du hade med dig ett budskap, hände det någon gång att du kände tvivel på uppdraget där?

HT: Nej, det hände aldrig. Utan det förstärktes hela tiden. Jag hade nog en ganska stor framgång hos mina studenter, och jag betraktades som en vis man, om man vågar säga så. Det har att göra med att arabiskan hade ett ord för filosofi som betyder ungefär vis man. Det har hela tiden varit känslan att där kunde man få gälla för att vara vis. Och det har väl också med den här grunduppfattningen om filosofi att göra, som jag nämnt tidigare. Att filosofer är de som önskar visdom. Strävar efter visdom.

Två dagar senare fortsatte vi intervjun med Håkan Törnebohm.

Kognitiv stil

JB: Låt mig ta upp temat kognitiv stil igen. Du sa förra gången, något som inte kom med på bandspelaren, att du hellre "läser" med öronen än med ögonen. Det vill säga "läser" via samtal. Du får mycket information därifrån. Det knyter an till din syn på teori och empiri. Du nämnde Cassirer, Gunnar Aspelin, och deras texter är ju fulla av empiri, i mycket konkret mening. Särskilt Aspelin, men han söker inte mönster, han söker det specifika, det ideografiska och det unika. Men det gjorde Cassirer. Inte minst i *Philosophie der Symbolischen Formen* är han mönstersökande, men ändå så är han mycket specifik med exempel. Jag undrar hur du ser på detta, för du är ju allmän, men på ett sätt, upplever jag, empirimager.

HT: Bra att jag är mager i något avseende!

JB: Du citerar Lakatos, "Theory of Science without history of science is empty". Och så kommer det en för dig typisk formulering: "så ungefär skriver Lakatos på något ställe". Varför inte skriva "så här skriver Lakatos i Criticism", eller var det nu kan vara? Det vittnar om något slags förstrött ointresse, för det empiriska materialet.

HT: Ja, det beror nog, till att börja med, på mina latin-studier. För Hagendal ville att jag skulle fortsätta. När jag hade tentat för honom, den längsta och besvärligaste tenta jag över huvud taget har haft i något ämne, så ville han locka mig att fortsätta. Och han var super-filologisk. Man skulle fingranska varje liten textsnutt, det var den forskning man skulle ägna sig åt om man var en bra latinist. Och jag fick en ganska intensiv motvilja för det där lusläsandet. Alltså, som kanske har satt spår i mitt sätt att läsa texter. Så att det här med fotnötter har aldrig varit min melodi, och jag har nog nästan aldrig använt några fotnötter. Det är väldigt lite, i varje fall. Och jag använder väldigt lite citat. Däremot refererar jag ibland. Det här är kanske en förklaring till någonting som kan uppfattas som ett fel om man så vill. Och som jag erkänner som ett fel, om jag så önskar.

Förhållandet till logisk empirism

CMA: I *Vad betyder vetenskapsteori?* beskriver du ditt förhållande till den logiska empirismen. Du skildrar hur du långsamt backar ur från den. Det var någonting som hände, ganska tydligt under sextioalet, och det hände då med dig, men det hände också med idéklimatet i stort, kan man väl säga. Var din egen utveckling uttryck för någonting annat än att du följde tidsandan i det här?

HT: Nej, jag trodde att de logiska empiristerna hade de bästa teorierna om teorier i fysik. En sådan teori som Einsteins relativitetsteori, t ex, som jag skrev om. Eftersom jag trodde att de hade bättre teorier än några andra filosofer, så läste jag deras skrifter, särskilt då Reichenbach. Så att motivet för mig att vara logisk empirist var att jag intresserade mig för deras teorier om teorier i fysiken. Det kan jag säga. Men sedan när jag skrev doktorsavhandlingen, så sparkade verkligheten, eller empirin, för jag var ganska så in på den verklighet som jag skrev om... Jag ägnade mycket tid åt att sätta mig in i teori, och läste ganska mycket som man kan se från litteraturförteckningen. Den innehåller bara sådant som jag verkligen har läst ordentligt. Inte bara ströläst. Då visar det sig att den här teorin om teorispråk och observationsspråk och en hel del annat som är typiskt för de logiska positivisterna, det stämde bara inte. Det blev onaturligt. Och sedan verifierbarhetskriteriet passade inte på modellen som ju var idealiserad, förenklad. Det var så mycket som inte stämde, och det var en av mina svårigheter, att den referensram som jag använde inte passade för mitt projekt. Så jag gjorde en egen referensram som jag kallade teorin om deskriptiva matraser. Jag har tidigare skrivit en ganska tjock bok om det, en som kanske Carl Lesche har läst, men han är den ende som har läst den utom jag själv. Men det var alltså för att ha någonting att sätta in min analys i. Den första delen av doktorsavhandlingen är en presentation av teorin, för att den skall kunna analyseras, och den andra är faktiskt en presentation av referensramen som jag använde. Det var nödvändigt för mig att göra det, så jag började med empiri och gick över till teori. Och det gör jag ju faktiskt i *Studier av kunskapsutveckling* också. Där börjar jag med fallstudier, och sedan använder jag fallstudier för att göra teorier. Jag har länge uppfattat de logiska empiristerna som just empirisvaga, eller empirimagra, om man så vill. Men jag har uppfattat det på det viset att det kanske inte var ett fel, för deras ambition var ju egentligen att teckna idealbilder. När de talar om förklaringar, är det inte om sådana förklaringar som finns, utan det är sådana som borde finnas. Det är alltså ett ideal.

CMA: I betydelsen normativ, alltså?

HT: Ja, normativa teorier. Och om man utvecklar normativa teorier som förklaringar, så har man en helt annan procedur. Det kallas explikationsstrategi.

CMA: Men det skulle väl de de logiska empiristerna aldrig hålla med om?

HT: Nej, men det här är nog ett slags schematisering från min sida, i efterhand. Och i Gerhards [Radnitzky] avhandling där den första delen handlar om de logiska empiristerna, så är det en av hans huvudteser. Det retade etablissemanget bland filosofer i Sverige.

CMA: Vad jag egentligen var ute efter med min fråga, var din syn på individens inverkan och den samhällsliga traditionens inverkan på idéutveckling.

HT: Jag var ju formad av de första lärarna jag hade i filosofi. Aspelin och särskilt Cassirer, mer än Aspelin. Men de formade min syn på filosofin, och inte bara på filosofi, utan på mycket annat. Aspelin var ju långt ifrån bara filosof. Han var ju idéhistoriker i väldigt hög grad, och hans... *Tänkelinjer och Troformer* var ju om någonting nära nog en bibel, med många citations-tecken. Alltså jag beundrade den boken kolossalt, och den hade en mycket stor betydelse för hur jag orienterade mig mot filosofi och mot vetenskaper och annat. Ingen människa kan säga att Aspelin eller Cassirer var logiska empirister. Så jag är inte formad till logisk empirist, utan jag använde det som jag nyss sa, för att jag behövde referensramen. Jag ville skriva om relativitetsteorin för jag intresserade mig för, dels teorin, men jag intresserade mig också för dess upphovsman och hans sätt att tänka. Då behövde jag ha en teori, och den enda teori som jag tyckte verkade någorlunda klar och tydlig och precis var just vad de logiska empiristerna skrev om teorier. Då framför allt Reichenbach. I den meningen har jag påverkats, under avhandlingsarbetet, och genom kontakten med Aspelin och Cassirer. Jag tror att det är svar på din fråga.

CMA: Så det ligger lite olika djupt, men det låter för mig som om du säger att det logiskt empiristiska det var yttligare än den här andra påverkan.

HT: Jag vill nog säga att det är en mera instrumentell inställning till logisk empirism. Jag var aldrig någonsin en fullfjädrad sådan. Däremot hade jag en viss föbless för användning av formler, även när jag sysslar med andra ting än till exempel fysik.

CMA: Tror du att det kommer därifrån?

HT: Nja, det kommer nog från fysik och matematik. Jag trivs med den

vetenskapen. Det gör jag fortfarande. Jag läser fortfarande arbeten i teoretisk fysik och matematik. Om jag vill koncentrera mig mycket, så läser jag matematik. Inte för att lära mig någonting, utan för att just kunna slippa tänka på min sorg. Då läser jag väldigt mycket matematik. Men det innebär att jag fått detta som ett slags ideal för sättet att skriva. Att skriva väldigt informationstätt. Få in väldigt mycket på en sida. Och då blir en effekt att jag vill inte ha sådant som är utspädd väldigt mycket, utan jag vill ha det koncentrerat, och därför formulerar jag ofta teser. Först en redogörelse samlad i en tes, och så uppsummeringar av ett antal teser. Det är alltså ett sätt att skriva som faller sig naturligt om man påverkas av den typ av litteratur som jag nämnde.

CMA: Intresset för generaliseringar, som du har, är det också snarare mera direkt från fysik och matematik än det logiskt empiristiska inflytandet?

HT: Nej, jag vill inte säga det. Alltså, jag skulle vilja säga att de logiska empiristerna... Modeller och förklaringar av teorier och annat som är deduktiva system, eller deduktiva argument, de är väldigt klara och tilltalande. Deduktiva system är tankestrukturer som är väldigt precisa. De är precisa relationer mellan premisser och slutsatser, logisk implikation, och sedan alltså de begrepp som används är antingen primitiva eller definierade och alla satser är antingen postulat, obevisade, eller ansatser och sedan teorem. Det är väldigt klart. Om man kunde säga att en teori är uppbyggt på det sättet, är det väldigt tilltalande. Då behärskar man teorin och man känner grundsatserna och man känner grundbegreppen och hur de är definierade. Det är det axiomatiska idealet, som Bunge har också.

CMA: Den här typen av tänkande, det är alltså en påverkan av läsning i matematik och fysik, snarare än logisk empiristisk...

HT: Jag vill nog säga att det är både ock. Alltså, att även ren logik har tilltalat mig under en period, och i *Studier av kunskapsutveckling* använder jag faktiskt logik. Jag har någonting som jag kallar kontrollspråk som är uppbyggt som ett deduktivt system, där jag definierar kriteriebegrepp och sådant. Och intresset för språk finns i *Studier av kunskapsutveckling*. Där finns ett avsnitt om språk i teorier. Språk om teorier innehåller sådana ord som man använder när man utvärderar en teori. Grad av sanning, och så vidare. Koherens och liknande, motsägelsefrihet. Det är alltså metatermer som finns i teorier, om språk. Och de andra är objektermer. Det är Carnaps distinktion. Det finns kvar mycket av den här läsningen, och när jag skrev avhandlingen, så ägnade jag en viss tid åt att sätta mig in i logik. För jag läste rätt mycket, och skrev en liten bok också, och flera artiklar i logik, under den perioden.

CMA: Vilka år var det?

HT: Från femtiotvå, framöver till femtiosju. Sedan så blev det ju en ändring, i ganska hög grad.

CMA: Just i de här avseendena?

HT: Ja, på ett sätt. Ett problem i den logiska empirismen, för en person med min... Som påverkats av Cassirer och Aspelin. För dem var ju filosofins historia väldigt viktig. Det var inte bara en introduktion till filosofi, utan det var ju någonting som de hela tiden återopade när de argumenterade, d v s man kan inte ta en enda text av Cassirer som inte börjar med Platon och Aristoteles.

JB: Och Kant.

HT: Kant är alltid med. Och sedan är det de stora föregångarna. I väldigt hög grad är Cassirers texter dominerade av en väldigt stor lärdom i filosofins och idéernas historia. Och det gäller Aspelin också. Men de logiska empiristerna var inte sådana. Jag skulle vilja säga att de i viss mån kan betraktas som historielösa. De såg inte på filosofin som de höll på med som en fortsättning från Platon och Kant och kompani. Det kallade de skolfilosofi. De vände ryggen mot det, och de tyckte att det mesta var meningslöst, i deras tekniska mening, meningslöst. Om man skulle ha blivit fullfjädrad logisk empirist skulle man vända ryggen mot inflytandet från Aspelin och Cassirer, och det inflytandet var alldeles för starkt för att jag skulle kunna göra det.

Popper och Kuhn

JB: Det var en mycket hetsk polemisk situation, Cassirer angreps från Uppsala-håll, och likaså elaka och spydiga kommentarer förekom om Gunnar Aspelin, bland filosofer i Sverige. Men när du nu nämner de här empiriskt och filosofihistoriskt medvetna personerna, så är allt vad Cassirer och Aspelin skriver om filosofins historia, levande. Det är ett levande idéhistoriskt material, till skillnad från de många idéhistoriker som bara beskriver någonting. Jag vill komma in på en annan sak här. Har det hänt någonting avgörande nytt i ditt tänkande. Jag kom till institutionen sextiosju, och då var Popper, och så småningom Kuhn, aktuella. Men har de på något avgörande sätt förändrat ditt sätt att tänka, och på vilket sätt isåfall.

HT: Ja, jag vill nog säga att den här idén att ha vetenskapernas historia som en empirisk bas för vetenskapsteori, den hade jag väl inte så mycket tidigare.

Denna historisk-kritiska skola eller strömning tyckte jag var tilltalande. Det var alltså i något slags kontrast till den logiska empirismen, som ju inte var historisk-kritisk. Den var över huvudtaget inte historisk. Möjligen kritisk. Men den historisk-kritiska vetenskapsteorin var alltså ett alternativ, som jag tyckte var mycket tilltalande. Samtidigt har jag konstaterat att Popper själv egentligen inte var historiker. Däremot hade han lärjungar som var det. Vi har Lakatos, i någon mån, och sedan Worrall som den andra generationen efter.

JB: Men *Towards an historiography* av Joseph Agassi i ännu högre grad?

HT: Och Agassi, ja, och Eli Zahar och en del andra. Så man kan säga att den här LSE-skolan, *London School of Economics*-skolan är ett klart alternativ till den logiska empirismen. Den är också kritisk mot somliga teser, t ex verifierbarhetskriteriet för empirisk signifikans och liknande. Men detta att falsifierbarhetskriterium ersätter ett verifierbarhetskriterium är ingen stor sak, för det väsentliga, det gemensamma, är avgörbarheten. Empirisk avgörbarhet. Krav på empirisk avgörbarhet har de gemensamt. Men det är alltså svar på frågan, att under den tiden då vi orienterade oss i vetenskapsteori... Gerhards avhandling kom till på de här seminarierna. Vi granskade hans teser, kan man säga. De växte ju fram på seminarierna, under perioden fram till sextioåtta. Sextiosju, sextioåtta. Du kom ju i det skiftet. Från den perioden till nästa med kollokvier.

JB: Kan man säga att dina elever har tagit fasta mer än du själv gjort på det här med empiriska fallstudier, om vi bortser från den här tidiga *Filosofi och fysik*. Gerhard har skrivit om skolor i vetenskapen, Lars Skarsgård om konstvetenskap, Gunnar Andersson en konkret fallstudie om forskningspolitik, Aant Elzinga, och så vidare. Det viktiga har varit de impulser du har gett på det området, kanske.

HT: Jo, jag vill säga att det är återfeedback, alltså. Återkoppling från dem till mig. Aant, till exempel har betytt en del. Han gjorde ju sin doktorsavhandling som är en historisk-kritisk studie.

JB: Och en lic-avhandling som är en historisk-kritisk studie.

HT: Lic-avhandlingen också, innehåller också reflektioner över vetenskapshistoriografins filosofi, kan man säga. Vetenskapshistoriografi, teori eller filosofi. Så jag lärde mig en hel del av honom, men intresset för vetenskapernas historia har jag haft sedan tidigare. Och det är återigen Aspelin som gjorde mig intresserad. Sedan har jag läst en hel del vetenskapshistoria. Inte bara fysikens, utan också andra vetenskapers historia och så allmän vetenskapshistoria. Och filosofihistoria har jag läst kolossalt mycket.

Under lic-kursen... Jag läste nästan alla... Alltså de som skriv på latin, jag läste deras texter i original, för att öva mig i latin, och jag läste latin lika bra som engelska, på den tiden. I varje fall den typen av latin som inte är särskilt litterär. Den är alltid svårare än den filosofiska.

JB: Men hur är det med Kuhn? Vad har han betytt?

HT: Paradigm-tanken hos Kuhn har jag tagit fasta på. Alltså att jag tyckte att det här var en viktig fråga, hur kunskapen växer. De logiska empiristerna intresserar sig egentligen för forskningsresultat. Inte för forskaren eller forskning, utan forskningsresultat. Hur de bör vara beskaffade. Sedan kom ju forskningsprocessen in, med Popper och Popperianerna. Sedan kom Kuhn och förde in forskarna, och deras forskarsamhälle. Så man kan säga att det går från forskningsresultat, till forskning och från forskning till forskarna, fel ordning så att säga. Det har varit ett slags utveckling. Att intresset har riktats till forskningprocessen, och den äger ju rum i historiska kontexter, och forskarna blir då människor som bedriver den här verksamheten. Och Kuhn, kan man säga, förde in forskarna. Det gjorde inte Popper. Popper brydde sig egentligen inte så mycket om forskarna. Och de logiska empiristerna... Reichenbach har ju sagt att det är bara *context of justification* som har betydelse. *Context of discovery*, det är alltså irrationellt. Poppers, kan man säga, *logic of discovery*, det är ju på sätt och vis en motsägelse i kombinationen logik och *discovery*. Ur de renlärliga logiska empiristernas synpunkt så kan det inte finnas någon *logic of discovery*. Logiken har inte med *discovery* att göra, utan det har med hur man presenterar vad man har *discovered*.

JB: När du talar om Popper, så tycker jag att det finns paralleller emellan. Kritisk rationalism, kanske, Poppers fallibilism och din meliorism, ser du några fler sådana här parallella...

HT: Ja, jag har stark sympati för Popper. Jag tycker att han presenterar sina teser med en väldig styrka och pregnans, och det är lätt att komma ihåg dem, hans huvudteser. Det är lätt att bli popperian, det kan man säga. Men är hans tankar utvecklingsbara? Det tror jag inte. Alltså, det är ungefär som en predikotext. Han är skicklig predikant. Han är bra missionär också. Och han har lite av predikantens fanatism. Jag känner ingen stor filosof som tål kritik så dåligt som Popper.

CMA: Alltså rent personligt, menar du?

HT: Ja, det märks i hans skrifter. Han blir ju djupt sårad om någon angriper honom.

CMA: Men problemet du ser med Popper handlar det om tillämpbarhet? Du säger utvecklingsbarhet. Men är det just tillämpbarheten som är problemet, eller?

HT: Ja, jag kan ta ett exempel. Jag är intresserad av en modell för undersökningar, och jag har letat efter sådana modeller. Då har vi hans heuristiska schema som möjlig modell. *Problem, tentative theory, error elimination, and problem* och så vidare. Det som kallas hans heuristiska schema. Sedan har jag frågat, duger det som modell för undersökningar? Då blir svaret att det fattas mycket i det schemat som finns i... Det finns många väsentliga drag i en undersökning som det schemat missar. Så mycket att jag ifrågasätter om det är avsett att vara en modell för undersökningar. För i så fall är den väldigt dålig. Istället blir det en modell för kritiskt rationellt tänkande. För hur man debatterar. Inte för hur man bildar kunskaper. Såvitt jag känner till har inte Popper tagit ställning till om det är en modell för undersökningar eller inte.

JB: Popper återkommer med stor förkärlek till Einstein...

HT: Ja, det gör han också, men han har inte analyserat Einstein... utan det är väldigt svepande omdömen. På ett par rader behandlar han både Einstein och Freud och Marx. På mindre än en sida. Det är väldigt svepande.

Social konstruktivism

CMA: Har du påverkats av nutida strömningar inom vetenskapsteori, som social konstruktivism och sådant?

HT: Jag vet inte. Du vet att här har vi en liten skillnad mellan intressen på vår institution. Alltså, den här forskningssociologiska kontexten, eller sociologisk kontext, sätta in vetenskapsteorin i en sådan kontext och att intressera sig för de interna... Vi kanske kan tala om en externalistisk och en internalistisk syn, eller *approach*, till studier av vetenskaperna. Där finns alltså en viss skillnad i intresseinriktning, på institutionen.

CMA: Du kanske identifierar dig mera med det här internalistiska perspektivet?

HT: Ja, det gör jag och det har också att göra med idén om service. Jag har sagt tidigare att den viktiga uppgiften som vi har, som jag uppfattar det, det är att hjälpa forskare när de reflekterar över förutsättningarna för sin forskning. När de med andra ord sysslar med inomvetenskaplig filosofi. För jag menar att det finns i vetenskaperna, både filosofiska frågor och andra frågor. Andra frågor som man sysslar med när man gör undersökningar och filosofiska som man

sysslar med när man reflekterar över vad man gör. Vad är det egentligen vi håller på med? Vad är det för värde i det vi gör? Det är sådana saker som är filosofiska frågor, och då när forskare sysslar med filosofiska frågor, inom sitt eget fält eller något annat fält, det är då som de kan behöva hjälp.

Service

CMA: Var din erfarenhet i Sudan på något sätt en viktig erfarenhet när det gäller just relationen till logisk empirism?

HT: Ja, det var det. En av de saker som jag tyckte var väldigt väsentligt det var att de skulle ta ställning till vårt sätt att tänka, kontra deras sätt att tänka. Och deras sätt att tänka, kan man säga har formulerats av de stora islamiska filosoferna. De som hade arabiska som modersmål, läste texterna på arabiska. Och de läste då inte lite. De läste dem ganska mycket. Två år *general studies*, och tre år *honour studies* i islamisk filosofi, vid sidan av moralfilosofi, filosofins historia, logik och vetenskapsteori.

CMA: Filosofins historia? Alltså västerländsk filosofi?

HT: Ja. Ja, västerländsk huvudsakligen. Inte bara huvudsakligen. Det blir västerländsk. Men så läser de också de klassiska filosoferna i den islamiska världen och då i original. De som doktorerade sedan, de flesta av de som doktorerade, de valde ett islamiskt tema, fast de presenterade det för västerländska filosofer. Det var ett slags kulturförmedling, de ägnade sig åt. För vanligen, om man skall sätta sig in i islamisk filosofi, vilket jag tyckte mig vara tvungen att göra eftersom jag hade lite ansvar också för den delen... Då fick man läsa orientalistiska religionsvetenskapliga utläggningar, men inte filosofiska. Och det gjorde att det var väldigt svårt att tolka de här filosoferna. De uttryckte den islamiska tros läran på rationellt sätt, ungefär som de västerländska skulle ha gjort. Den överensstämmelsen finns. Men det saknades en klar presentation av deras tankar som är begripliga för en västerländsk skolad filosof, och en del av våra bästa studenter studerade de filosoferna, tolkade deras läror på ett västerländskt sätt.

CMA: Känner du lite släktskap med Kuhn här, kanske? Det finns ju en historia om honom, att när han slutade med fysik, det var när han skulle undervisa i newtoniansk fysik, och då började han läsa Aristoteles och såg sådana här förståelseklyftor, så att säga.

HT: Man kan nog säga att ett visst intresse för främmande tänkande är... Alltså kulturellt främmande tänkande kom att få betydelse för mitt eget

tänkande. Jag blev betydligt mindre europé, Europa-centrerad, under Sudan-perioden än vad jag var tidigare. Jag ifrågasätter Europa-centreringen, det gör jag allt fortfarande. Jag har kanske mer än ett centrum, det är inte bara Europa utan också kanske lite islam, eller Afrika kanske. Och du [vänder sig till JB] har ju en annan del, en annan kultur. Buddha... Jag tror att det är väldigt bra att ha mer än ett centra i sin orientering i filosofi. Och för mig blev det ett nytt centrum under den perioden. Då är det klart att det innebär ju att jag även från det hållet ifrågasätter den logiska empirismen, för den logiska empirismen är så främmande för islam som någonting någonsin skulle kunna vara.

CMA: Den kan verka lite trång, då kanske?

HT: Nja, den verkar väldigt irrelevant. Om man skulle presentera de här tankarna i Sudan, så blev det tämligen förstrött intresse. Det här angår oss kanske inte så mycket, det insåg jag ju rätt snart.

JB: Jag vill gå tillbaka till temat "service", detta med internalistiskt och externalistiskt perspektiv. Hur ser du på vetenskapsteori som service?

HT: Vad jag förstår, så är man mer intresserad av internalism..så är den saken intressantare för mig, än att få denna samma sak belyst genom sociologiska perspektiv, och det har inte med service att göra utan det är en intressefråga. En grupp av intressenter är de som är intresserade av att deras verksamhet skall forskningsanknytas. De vill veta någonting om vad den skall anknytas till och det är alltså att presentera forskning för sådana som vill forskningsanknyta sin verksamhet och det gäller sådana saker som sjukgymnastik och arbetsterapi där jag har varit enormt involverad sedan början på åttio-talet. Och nu sedan jag blivit pensionerad använder jag mer än sextio procent av min tid åt sådant. Och det är alltså att medverka i forskningsförberedande kurser för arbetsterapeuter, sjukgymnaster, t ex. Och då kan man säga att de som är intressenter, är praktiker, men då är det ju en central fråga, vad behöver praktiker veta för att kunna förkovra sig i sin yrkesverksamhet. Och då gäller det det jag kallar problemprospektering. Ta reda på vad som är värt att veta för att... Och den frågan går tillbaka till frågan, vad är värt att kunna, och varför är det värt att kunna? De frågorna blir centrala frågor. Nästa fråga blir att göra vad som är värt att veta vetbart. Och det är alltså att konstruera en strategi som om den verkligen... förverkligas, då får man de kunskaperna som efterfrågas. Det blir alltså inte en fråga om externalism och internalism utan, vilka intressenter man har. Om intressenterna är forskare som grubblar över förutsättningen för sin forskning, eller om det är praktiker som funderar över vad de skall med forskning till, och vilken slags forskning de skall knyta an sin verksamhet till, och sådant.

Vad är värt att veta?

CMA: Vad är värt att veta?

HT: I vetenskapsteorin eller allmänt?

CMA: Bägge två. Om du vill börja med vetenskapsteorin?

HT: Att tala om vad jag är intresserad av att veta det är alltså *en* formulering av frågan. Sedan, en annan fråga, vem är det som skall ta ställning till frågan vad är det som är värt att veta? Är det bara forskare som tar ställning till det genom att deklarerar vad de har för intressen, eller finns det andra personer som har rätt att delta i ett samtal om vad som är värt att veta? Det blir en annan form av precisering. Om du tar det första. Vad jag är intresserad av, så kan jag säga att jag har för närvarande ägnat mig väldigt mycket åt en företeelse som jag kallar enhetliga forskningsfält. Jag har alltså gjort någonting liknande en normativ modell för ett enhetligt forskningsfält, och sedan har jag försökt att precisera så mycket som möjligt, den här modellen. Sedan är jag intresserad av att explicera begreppet enhetligt forskningsfält. Det anser jag är väldigt angeläget, för jag menar att om nu ett nytt forskningsfält skall komma till världen, är det önskvärt att det blir ett enhetligt forskningsfält, och då blir det ett önskemål att humanekologin skall vara ett enhetligt forskningsfält, att arbetsterapiforskning, som jag sysslat mycket med nu på senare tid, skall bli ett enhetligt forskningsfält, att det skall uppkomma ett nytt forskningsfält som jag kallar habiliteringsforskning, där man studerar habilitering ur alla möjliga synvinklar. På ett enhetligt integrerat sätt, med synergieffekter, med samverkan mellan olika forskare utbildade inom olika områden. Här kommer också frågan om flervetenskaplighet in, för att ett enhetligt forskningsfält kan vara flervetenskapligt. Och nya enhetliga forskningsfält är flervetenskapliga.

Feyerabend – en medicin?

CMA: Feyerabends syn, med många tävlande paradig, är det en tänkbar kritik mot den här idén, eller är det någonting som finns med?

HT: Ja, jag menar nog att skapa ett enhetligt forskningsfält är bara möjligt om man skapar en grupp paradig som har en hög grad av affinitet med varandra. Pionjärerna är de som skapar paradig, men i ett enhetligt forskningsfält skall det finnas flera paradig, som i någon mån kan sägas passa ihop med varandra. Det är inte frågan om ett enda paradig, utan jag menar att varje forskare har sitt paradig, men att det gäller att få dem att hänga ihop, att bli koherenta.

CMA: Feyerabend skulle kanske gå lite längre där, och mena att varför lägga sådana begränsningar? Varje variation är bra, så att säga.

HT: Jo, men Feyerabend har jag svårt att ta på allvar. *Against method* uppfattar jag som ett stort skämt. Alltså ett skickligt skämt, det är provokativt och det finns mycket intressanta saker som han tar fram, men hans teser är det svårt för mig att ta på allvar.

JB: Varför är det svårt att ta dem på allvar?

HT: Jag tror att han skulle tycka att man är tråkig om man tog honom på allvar. Han vill inte bli tagen på allvar. I det fallet är han väldigt olik Popper. Popper begärde att man skulle ta honom på allvar. Han krävde att bli tagen på allvar, men Feyerabend skämtar ganska mycket. Och provocerar.

Popper fåfång

JB: Men Popper vill ju bli ihågkommen, och Popper vill bli läst och vill att man skall påverkas av honom. Man kan kanske kan läsa Feyerabend, inte som en person som man skall lägga på minnet vad han säger, utan snarast som en medicin, och en medicin som skall bota mot någonting och sedan är den förverkad. Vad den skall påverka är allvarstyngd popperiansk kritisk rationalism.

HT: Det är riktigt. Du formulerar det väldigt skickligt och jag håller helt med om att det är den roll som han faktiskt spelat, och som han faktiskt vill spela. Att förutsättningen för hans agerande är att Popper finns. Det riktas mot Popper. Det finns ju en massa Popper-polemiker. Lakatos var den som Popper hade svårast att tåla. Jag kan väl berätta en liten historia om detta. Jag var inbjuden av Lakatos till *LSE* en termin, och då tyckte Lakatos att Siv och jag skulle besöka Popper. Jag sade att det gör vi naturligtvis gärna. De bodde på landet utanför London. Då frågade jag om inte Lakatos skulle vilja följa med. Då sade Lakatos att "Han tål inte mig. Det där Popper-ett, Popper-noll, Popper-två, det har han aldrig kunnat förlåta mig, utan han är urförbannad på mig". Sedan när jag kom ut till Popper, det är kanske inte ointressant att berätta som karakteristik över hans person. Då gick vi på en promenad till hans gravplats. Kyrkogården, där det var en magnifik gravplats som han skulle ligga i och bli ihågkommen. Popper var en ganska fåfång person. Han uppskattade alla sina hedersdoktorat och äreminnen och sådant. I det fallet var han väldigt olik Cassirer och i det fallet var han inte särskilt vis.

Praktisk visdom

JB: Om det är något som praktiker har ett intresse för, så är det kanske praktisk visdom. Om vi använder ordet praktisk visdom så tänker jag på Aristoteles, och *phronesis*. Och det har också upptagit dig, så jag undrar, vad lägger du in i ett ord som visdom? Vad är värt att veta om visdom, och vad är värt att kunna för att nå visdom?

HT: Ja, det är att ha bra livshållning. Det är det centrala, och en livshållning baserad på en realistisk uppfattning om vad man duger till. Alltså vad man har för djupare intressen och vad man har för fallenhet. Det bygger på självkännedom. Så man anpassar sin livshållning till självkännedom. Men också på kännedom om andra, för man måste relatera sig till andra där man lever, och sedan också på hur man värderar vad det är som är värt att veta, vad som är värt att kunna. Över huvud taget vad som är värt någonting i livet.

JB: I Sudan kom du ju i kontakt med islam. Finns det någon annan visdomstradition som du har hämtat näring ifrån eller inspirerats av, och då tänker jag typ judendom, kristen mystik, islam, buddhism, västerländsk mystik, västerländsk filosofi, skönlitteratur...

HT: Jag har nog påverkats av stoicismen i yngre dagar, och det anser jag vara ovist att vara påverkad av. Men jag tror att det var bättre det än epikuri. Att bli epikuré eller hedonist, det är olika livsstilar. Stoicism är något slags livsstil. Antikens visa hade ju sin livshållning, som...

JB: Vad i stoicismen var det som du tyckte var intressant?

HT: Förnuftet visar vägen, och så går man förnuftets väg. Alltså att man söker behärska sina passioner. Ha kontroll över sina passioner. Inte låta dem ta befälet.

JB: Vi har detta tema hos flera stycken klassiska grekiska filosofer. Jag tror att det är bland annat Sokrates som säger att den som är slav under sina passioner är dummare än det dummaste djuret. Och Diogenes och många andra har liknande tankar, men frågan är, gäller det att förtrycka passionen, eller gäller det att lära känna dem och därför inte vara dess fånge?

HT: Alltså, när jag talade förra gången om det första intrycket av filosofin, det var när jag läste *Platon och Vår Tid* av Hans Larsson. Då var det ju inte idéläran som var fascinerande, utan hans tankar om själens olika våningar. Alltså det här med förnuftet och känslorna och hur man skall leva om man vill vara en dygdig person. Vad dygd är för någonting. Vad olika dygder är. Det var de Sokratiske dialogerna som jag tyckte verkade relevanta, och det hade att göra

med frågan om livshållning helt enkelt. Hur man skall leva för att leva ett bra liv.

JB: Har detta med *phronesis* eller praktisk vishet att göra? Om jag förstår Aristoteles rätt, är en person som har tränat och tränar sina dygder... Det är en fråga om en praktisk färdighet, men det innebär att det inte är frågan om att förtränga enbart. Det är frågan om att skola vänskap. Att träna vänskap, att träna kärlek, att träna mod, att träna en rad andra saker. Det vill säga, visdom är resultatet av en färdighet som man tränar. Hur ser du på det?

HT: Min nästa bok kommer att heta *Forskning och habilitering* och habilitering vill jag uppfatta enormt vitt. Uppfostran är en form av habilitering. Hur man hanterar en kris, t ex sorg, det är habilitering. Sörjer man behöver man habilitering. Om man blir handikappad behöver man habilitering. Alltså habilitering är någonting väldigt omfattande och väldigt viktigt som är att skilja från vård och omvårdnad. Och då behövs ett forskningsfält om habilitering. Det är det som jag tänker skriva om. Det här är inte ett undvikande av frågan, utan en väg mot svaret. Det är alltså den idén att vi sysslar hela tiden med att habilitera oss själva och varandra. Att habilitera är att förse sig med lämpliga dygder och avlägsna olämpliga odygder. Hur översätter man *vice* på svenska? Last är inte så bra. Dåliga vanor, och goda vanor, kanske är bättre. Dygder är goda vanor och det andra är dåliga vanor.

JB: Men ordet dygd, det leder ju också till duga. Du har sådana associationer, ungefär som *virtus*.

HT: Visst, visst. Det finns intellektuella dygder, det finns goda intellektuella dygder, eller vanor. Det finns dåliga intellektuella vanor, och dygd är inte frikopplat från intelligens eller förnuftighet, men det är inte bara intelligens och förnuft som har med dygd att göra, utan också annat. Livserfarenhet spelar ju en stor roll, och att kunna göra någonting av sin livserfarenhet. Något positivt. Det hör också till. Så jag skulle alltså vilja säga, det här *philosophy of habilitation*, där är Aristoteles ett stort namn, inom det området, och det omfattar mycket mer än etik. Men etik är med. Uppfostran är med och hur man gör med människor som har råkat i kriser i sitt liv. Till exempel genom en trafikolycka eller genom en sjukdom eller vad det nu är för någonting.

JB: Får jag ta upp fyra punkter från Yalom som är psykoterapeut. I varje terapeutisk behandlingsprocess så är det alltid fyra punkter som återkommer för att människor skall lära känna sig själva och dessa fyra punkter är

att livet saknar uppenbar mening, vi är ensamma, i grunden ensamma, och i denna ensamhet i det liv som saknar uppenbar mening måste vi själva handla. Det är det tredje, och det fjärde är dödens ofråkomlighet. Att konfronteras med sin egen odödlighet, att livet är ändligt. De fyra punkterna, menar han är absolut viktiga att man noga gjort till sina egna. Tänkt igenom dem, insett dem. Vad menar du om detta?

HT: Jag tycker att det verkar mycket rimligt. Utom det att jag vill inte ha fram döden så väldigt centralt som han tycks ha gjort. Även om man nu har nått upp i min höga ålder, och nyligen varit med om en annans död, så har döden inte den stora betydelsen. Att vi åldras är ofråkomligt. Jag vill byta ut döden mot åldrandet. Om man nu ser sin uppgift som att försöka blir visare än man är, så kan man säga att det har väl varit en röd tråd genom hela mitt liv, i alla fall den intellektuella delen av mitt liv, att jag försökt bli visare än vad jag har varit. Och att Sudan-tiden gjorde mycket för att göra mig visare.

Individen kontra traditionen

CMA: Jag funderar på det här som vi har varit inne på redan, individen kontra traditionen. Har du en känsla av att du i något skede i livet radikalt har brutit mot någon tradition som så att säga har funnits där, som det hade varit enklare för dig att bara ta upp och gå vidare med?

HT: Ja, jag har väl kanske inte upplevt mig själv som bunden av någon speciell tradition. Det har jag nog inte. Jag har nog aldrig tillhört någon skola, eller någon strömning. Men om man skulle vilja säga om personer som jag uppfattar som auktoriteter inom mitt eget område, så sätter jag Bunge högst. Du var inne på det förra gången. Bunge högre än Kuhn, t ex. Det finns ingen vetenskapsteoretiker som jag har läst så mycket som Bunge, och jag har läst honom om och om igen, så att jag har verkligen penetrerat hans tankar och anammat väldigt mycket av dem. Jag har assimilerat väldigt mycket från honom. Långt ifrån allt. Men väldigt mycket. Han är för scientistisk för mig, han är inte tillräckligt humanistisk. Jag är i alla fall i grunden humanist. Jag skulle vilja säga, jag är humanist, i samma mening som von Wright är det. von Wright är förresten en annan av mina auktoriteter. Han besökte mig i Sudan, han bodde faktiskt hos oss ett tag, i Sudan. Det finns alltså två personer jag då vill nämna. Det är Bunge och von Wright. Den ene är ganska scientistisk, den andre är mycket humanistisk. Båda är mycket stora filosofer, och ingen av dem är särskilt traditionsbunden, och eftersom de i någon mån är förebilder för mig, personer som inte är bundna vid traditioner, så känner jag mig också i viss mån ganska traditionsfri. Jag känner ingen lojalitet mot någon

bestämd tradition, och jag accepterar kritik mot min uppfattning, eller mina uppfattningar, som någonting konstruktivt och positivt, om den inte framställs av elakhet. Då tar jag illa vid mig, för jag tycker inte om elakhet. Inte ens om det riktas mot mig själv.

JB: När det gäller Bunge här, hans arbeten ger mig associationer till Thomas av Aquino. Thomas av Aquino framställde något slags *summa-theologica* och *Bunge summa-scientia*, med sina åtta stora volymer.

HT: Det är dem som jag beundrar. *Hans Treatise of Basic Philosophy* och hans *Scientific research*, två tjocka band... Han har ju faktiskt skrivit enhändigt, ett helt bibliotek, och det är väldigt mycket originellt tänkande i hans produktion. Han är systembyggare i god mening. Det är sammanhängande tankekomplex, och det här att tillverka ett sammanhängande problemkomplex... eller tankekomplex, det har nog varit min strävan. Alltså att se att jag bygger på Babels torn, men att det inte bara skall bli ett Babelstorn. Det kanske skall vara lite bättre än ett Babelstorn. Att det skall finnas ett sammanhang i det hela.

CMA: Också över tiden?

HT: Över tiden. Det skall inte vara att man är en hoppjerka från det ena till det andra, utan att det finns ett sammanhang i vad jag har gjort.

CMA: Vad är den röda tråden, vad är det som länkar ihop olika delar av dina aktiviteter?

HT: Då det gäller mitt liv, att försöka bli visare än vad jag är. Det kan man säga. Inom vetenskapsteorin så vill jag att det jag gör betyder någonting för andra. Alltså att det inte bara är för mitt eget nöjes skull som jag håller på med vetenskapsteorin, utan det är en tro att det betyder någonting för andra. Inte bara ämnet, för det är jag säker på att det gör, men också det jag gör inom det ämnet betyder någonting för andra. Då har jag ett behov av att få en bekräftelse på att det betyder någonting för andra. Det är viktigt.

CMA: Kan man hitta någonting ämnesmässigt som binder ihop de olika delarna i dina aktiviteter i vetenskapsteori?

HT: Ja, det upplever jag. Jag har ju hållit på i årtal med något som jag kallar paradigmstudier, och jag har velat lägga grunden till en vetenskap som jag kallar paradigmantik, som skall vara ett enhetligt forskningsfält, där man forskar över livsparadigm, yrkesparadigm, speciellt forskarparadigm. Och detta har ju varit, sedan jag kom i kontakt med paradigmtankandet, den röda tråden. Och när jag föreläser för arbetsterapeuter, det gör jag på olika ställen

i landet, ofta sju timmar föreläsningar per dag. Av praktiska skäl, när jag är i Umeå, får det koncentreras eftersom det är dyrt att ha mig där uppe. Då talar jag alltså omlivsparadigm och yrkesparadigm och hantering av vårdssituationer. Det har varit en röd tråd. Sedan vill jag säga att forskningsfält innehåller inte bara undersökningar, utan också reflexioner. Att det inte finns filosofi i forskningsfälten, och att filosoferandet inom en vetenskap är ett sysslande med spörsmål som gäller förutsättningarna för forskning. Det gäller frågan vad som är värt att veta, och hur man skall veta vad som är värt att veta och liknande. Jag vill nog säga att den röda tråden har varit att utveckla tankar om paradigm, och den här paradigmteorin har ju blivit väsentligt skild ifrån det som Kuhn kallar paradigm. Det är ju egentligen bara namnet gemensamt. Det är någonting helt annat jag håller på med.

CMA: Det är ändå referensramar och tankestrukturer och sådant. Mera av globalt slag, antar jag?

HT: Ja, det är både globalt och lokalt, för att jag har ju också vissa funderingar på hur man skall forska över paradigm. *Efter Studier av Kunskapsutveckling* hade jag ambitionen att skriva något som hette "Studier av Paradigm-utveckling", men det blev inte av, utan jag gjorde annat istället och det berodde på att jag hade så hemskt svårt med empirin. För jag ville börja med empirin, vilket i motsats kanske till vad Jan sa, att när jag skrev mina monografier... Börja med empiri... Även om det var lite konstigt. För att nu börja skriva "Studier av Paradigm-utveckling", så skulle jag vilja ha exempel på hur forskare, filosoferar inom sitt eget fält. Det var inte svårt att få tag i, men de skulle stiliseras. De skulle ha en god gestalt, de skulle vara preciserade. Så skulle jag bygga på det här materialet, men det gick inte riktigt så bra. Men jag har tänkt mig tre vägar till kunskaper om paradigm, inom ett forskningsfält. Den ena vägen, det är debattanalys. En annan väg är en slags deltagande typ av intervjuer, att intervjuaren och intervjuobjektet diskuterar med varandra, vissa frågor när det gäller paradigm. Och där har kollokvi-idén kommit in. Att man för en dialog, en som intervjuar och den som blir intervjuad för en dialog. En tredje väg kallar jag met-metoden. D v s jag ställer frågor, och så får spörsmål, får svar... Centrerar då personer på dessa frågor, och då får jag uppfattningen att denna fråga är väldigt väsentlig att diskutera och att detta är möjliga svar på denna väsentliga fråga. Att ta reda på väsentliga frågor. Och sedan har vi spårvägen och det är att paradigm... Om paradigmerna är förutsättningar för, och styr, en undersökning, så måste det finnas spår av dem i undersökningen. Då måste man ha en spårbildningsteori som gör att man kan rekonstruera paradigmerna ifrån spåren, ungefär som fossil. De som tolkar fossiler har teorier om hur fossiler bildas, med vars hjälp de kan

rekonstruera de djur som har lämnat fossiler efter sig. Det är alltså olika former av empiri. Så jag vill säga att en röd tråd i det sista jag har gjort, och det är en lång period, från sjuttio-talet, det är alltså studier av paradigm, som förutsättningar för forskning. Som förutsättningar för yrkesverksamhet i allmänhet. Som förutsättningar för hur människor lever. Det har varit det bindande... Den röda tråden. Detta innebär att det jag är intresserad av är filosofi i vetenskaperna och i andra verksamheter. Och filosofi är alltså sysslande med paradigm. Det är också en allmän hållning.

Problematiseringens roll

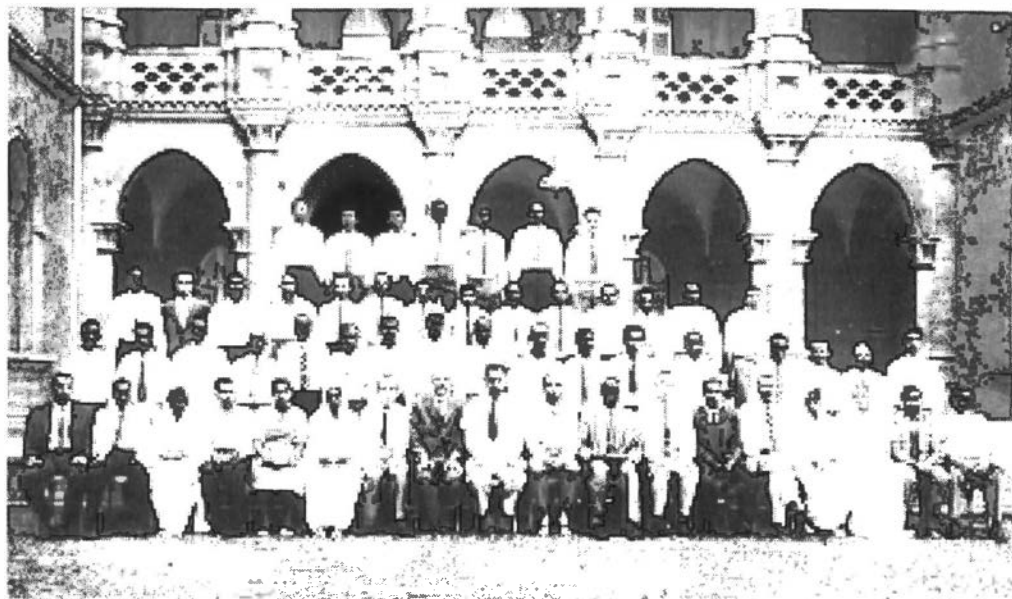
CMA: Om vi tar sista frågan. Det är det som vi också är intresserade av i det här sammanhanget, vilken roll har problematisering och problemlösning i forskningsprocessen, enligt din mening?

HT: Ja, det väl två saker jag skall säga. Det ena är en fråga om hur det ser ut i vetenskapernas värld, hur uppkommer problem. Det ena är hur man skall försäkra sig om att de problem man sysslar med är värda att syssla med. Det senare har att göra med att man har den hållningen att man först tar reda på vad som är värt att veta, värt att syssla med. Man för ett slags löpande kritik mot problemställningar, uppgifter, och säger, den här uppgiften är värd att syssla med, den här uppgiften är inte värd att syssla med. Jag tror att det är väldigt viktigt, om man skall ha ett slags rådgivande roll, att kunna säga till en person att det där skall du inte bry dig om, det där är viktigt. Att man har ett slags problemsinne, att det odlas hos de som doktorerar, att de uppfattar det som rätt viktigt att man sysslar med lämpliga uppgifter. Sedan blir nästa fråga, när man har valt uppgiften, hur man skall tackla den. Det är en fråga om procedurer och annat. Då har jag sett det som väldigt viktigt att forskning inte skall styras av metodkännedom, eller av att behärska metoder, utan den skall styras av problemen. Man väljer metod som passar problemen, istället för problem som passar metoden. Till sist skall jag säga att det är Poppers, så att säga mission, att forskning skall vara problemstyrd och inte metodstyrd. Och det vill jag nog helhjärtat säga att den skall vara problemstyrd. Men någonting skall styra hur problemen poppar upp, vilka problem man sysslar med.

CMA: Kan man styra det?

HT: Nej, man kan inte styra poppan, men man kan ju göra det så att om man vill att forskaren skall syssla med en viss sorts uppgifter, problem t ex med etiska motsättningar eller annat, så annonserar man att man satsar på projekt

inom det här området. Om nu forskaren vet att man kan få pengar om man sysslar med en viss sorts projekt, så gör man det. Det är alltså ett sätt att styra. Man styr med pengar. Morot och inte piska.

Håkan Törnebohm i Khartoum, Sudan 1957, sittande, åttonde från vänster.

R

Re
m
ve

K
v
d
r
ε
i
: